

1923-1950 YILLARI ARASINDAKİ TÜRKİYE’DE TOPRAK DAĞILIMI VE TOPRAK REFORMU POLİTİKASININ SONUÇLARI

Kadir BAŞER

Öğr.Gör. Dumlupınar Üniversitesi, KSBMYO, kadir.baser@dpu.edu.tr

ÖZET: Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Osmanlı Devletinin kurumsal ve ekonomik yapısını da devir almıştı. Tarımsal yapı ve üretim ilişkileri de bunlardan birisiydi. Türk toplumunun %80’i köylerde yaşıyordu ve tarım ekonominin temel dinamiğini oluşturuyordu. Tarımsal işletmelerde toprak dağılımı adil değildi. Köylerde yaşayan nüfusun %76’sı işe yarar toprakların ancak %7,3’üne sahipti ve ortalama toprak büyüklüğü 24,9 dönümdü. Bunun yanında çoğu çiftçi topraksızdı ve büyük toprak sahiplerinin yanında ortakçılık usulü üretimde bulunuyordu. Cumhuriyetin 1923-1950 yılları arasındaki tek parti döneminde tarımsal işletmelerin yapısını değiştirmek ve topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak amacıyla çalışmalarda bulunuldu. Bu makalede 1923-1950 yılları arasında tarımsal işletmelerin yapısı ve toprak dağılımı incelenerek uygulanan toprak reformu politikalarının sonuçları ortaya konmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Toprak Reformu, Tarımsal İşletmeler, Tarım Politikası

RESULTS OF LAND DISTRIBUTION AND LAND REFORM POLICY IN TURKEY BETWEEN 1923-1950

ABSTRACT: A new state of the Republic of Turkey, but it took over institutional and economic structure of Ottoman Empire. The agricultural structure and relations of production was one of them. 80% of Turkish society was living in villages and the agricultural was constituted the basic dynamics of economy. The distribution of land in agricultural enterprises was not fair. 76% of the population living in the rural land had 7.3% of arable land and the average land size was 24.9 decare. In addition, most farmers had not got the land and besides the large landowners were sharecropping procedure of production. Single-party period of the Republic between 1923-1950 to change the structure of agricultural enterprises and landless peasants, studies were made in order to make the landowner. At this article, the structure of agricultural business and land distribution were examined between the years 1923-1950 and land reform policies implemented sought to demonstrate the results.

Keywords: Agriculture, Land Reform, Agricultural Enterprises, Agricultural Policy

GİRİŞ

Geniş anlamda tarım, insana yararlı bitkisel ve hayvansal üretim için doğal ortamda değişiklik yapmayı ve bu ortamdan yararlanmayı hedefleyen çalışmalar bütünüdür. Çiftçi ise bir tarım işletmesini değerlendiren, ücretli olmayan, meslek olarak tarımla uğraşan kişidir.¹

Tarım faaliyeti insanın varlığı ile başlar. Zira insan yaşamak, fizyolojik ihtiyacını giderebilmek için bir şeyler yapmak, üretmek zorundadır. Dolayısıyla dünyada ilk önce tarım toplumu ortaya çıkmıştır. İktisat tarihi araştırmalarına göre tarımsal devrim sanayi devriminden önce gelmiş, sanayinin gelişmesine beşiklik yapmıştır. Günümüzün önde gelen sanayi ve sanayi ötesi ülkeleri daha geçen yüzyıla kadar tarım toplumuydular.² Japonya, İngiltere gibi birçok ülke tarımdan kazandıkları değerleri sanayiye aktarmayı başararak ekonomik kalkınmalarını sağladılar. Tarımsal üretim geçmişte birçok ülkede temel ihtiyaçların karşılanması yanında ekonomik kalkınmayı temel oluşturacak misyonu üstlendi.

¹ ÇIKIN Ayhan, *Çiftçi Kesiminde Gözlenen Başlıca Örgüt Tipleri, Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi*, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, Sayı 160, Aydoğdu Ofset, Ankara Nisan 1998, s.22

² ŞAHİN Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Yayınları, Bursa 1995, s.233

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda toplum tarım toplumuymdu. Türkiye tarımı küçük köylü işletmelerine dayanıyordu. Genel olarak bu işletmeler “geçimlik işletme” niteliğindedi. Kıyı ekonomileri dışındaki bölgelerde “kapalı köy ekonomisi” hakimdi.³ 1927 yılında çalışan nüfusun %81’i tarımda, %9’u sanayi ve %10’u hizmetlerde çalışıyordu.⁴ Nüfusun %85 köylerde yaşıyordu. Yeniden ülkeyi inşa etmek isteyen Atatürk ülkenin sanayileşmesini hedeflerken diğer taraftan da tarımsal yapıda oluşan ve sağlıklı olmayan topraktaki mülkiyet yapısını yeniden yapılandırarak geniş topraksız köylü kesimine topraklandırmak istiyordu. Cumhuriyetin bu yıllarında işletmelerin yapısı aşağıdaki gibiydi.

TOPRAK DAĞILIMI

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nden devraldığı toprak dağılımı olduğu gibi kabul etmek zoruna kalmıştı. Daha önceden de görüldüğü gibi topraksız çiftçi oldukça fazlaydı ve büyük toprak ağaları tarımsal arazinin çoğunu hakim durumdaydı.

Bir ülkede toprak dağılımını iyi bir şekilde anlaşılabilmesi, değerlendirilebilmesi için işletme büyüklüklerinin ve toprak örgütlenme biçiminin iyi tespit edilmesi faydalı olacaktır. Tarımsal işletmeler genel manada küçük, orta, büyük işletmeler olarak ayrılmakta buna göre değerlendirilmektedir. Küçük işletme denilince geçimlik gelir düzeyinin altında az toprağı olan çiftçiler orta işletme denilince geçimlik düzeyinde gelir elde eden çiftçiler büyük işletme denilince de gelir düzeyinin önemli derece de üzerinde gelir elde eden toprak sahipleri anlaşılır.⁵

1939’lu yıllarında ortalama olarak küçük veya orta ölçekli işletme ayrımında 100 dönüm dolayında ölçeğin ölçüt olarak kullanılacağı belirlendi. 1930’lu yıllarda bir köylü ailenin geçimini sağlayabilmesi için 70-100 dönüm arasında toprak gerekiyordu.⁶ Cumhuriyetin ilanından sonra ülkenin toprak genişliği 772340 km civarındaydı. Türkiye’nin elinde bulunan bu değer bol miktarda tarım yapılacağına belirten bir rakam gibi görünüyordu ama durum öyle değildi. Bütün Türkiye topraklarının 210960 km kare alanı tarıma elverişsiz olduğu tahmin edilmişti ve bu genel yapının %28.5’ni teşkil ediyordu. 240420 km kare mera ve çayırardan, 100960 km kare ormanlık alanlardan oluşuyordu. Tarıma elverişli alan yalnız 220.000 km kareydi. Bu da toplam topraklarımızın %28.2 sini teşkil etmekteydi.⁷ Ekilen toprakların büyük bir kısmı ertesi yıl nadasa bırakılıyordu. 1925 yılından itibaren bataklık alanların kurutulmasına hız verildi. Birçok ilde bataklıklar tarımsal üretime kazandırıldı. 1936 yılına kadar 60469 metrekare alan bataklıktan kurtarıldı. Açılan kanalların uzunluğu ise 754855 metreydi.⁸

Türkiye’de Tarımsal İşletmelerin Yapısı

Tarımsal işletme denildiği zaman genel manada herhangi bir tarımsal faaliyet sonucunda üretimde bulunan ekonomik bütünlük anlaşılır.⁹ Ekonomisi gelişmiş ülkelerde tarımsal işletme farklı bir yapıdadır. Buralarda diğer işletmelerde aranan her özellik tarımsal işletmelerde de aranmaktadır. Türkiye’de ise tarımsal işletme denildiğinde basit tarımsal işletme anlaşılır. Yasal durumu ne olursa olsun, sahip olduğu, ortakçılık, yarıcılık ya da kiralama şeklinde işlediği arazinin büyüklüğüne bakılmaksızın kendi adına bitkisel üretim yapan ya da küçükbaş veya büyükbaş hayvan

³ SADİ Hamit, *İktisadi Türkiye*, İstanbul 1934, s.64

⁴ TEZEL Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 5.Baskı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2002 S.112

⁵ SİLİER Oya, *Türkiye’de Tarımsal Yapının Gelişimi(1923-1938)*, Boğaziçi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981 s.15

⁶ SİLİER Oya , a.g.e. s.63

⁷ HATİPOĞLU Şevket Raşit, *Türkiye’de Zirai Buhran*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları No:39, Ankara 1936, s.21

⁸ BAŞVEKALET İstatistik Umum Müdürlüğü, *Tarım İstatistikleri (1928-1936)*, Yayın No:93, Mehmet Hasan

Matbaası Ankara 1937, s.15

⁹ KÖYLÜ Kazım, *Ziraat İktisadı-Zirai İşletmecilik Cilt I*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 31, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara 1957, s.113

besleyen yahut hem bitkisel üretim hem hayvancılık yapan tek yönetim altındaki ekonomik birimdir.¹⁰ Bu dönemdeki tarımsal işletme biçimlerini kapladıkları alana göre tasnif edersek:

Küçük Tarımsal İşletmeler

Cumhuriyetin kurulmasından sonra da Türkiye’deki tarım küçük köylü işletmelerine dayanıyordu. Genel olarak bu işletmeler geçimlik işletme niteliğindedir. Kıyı bölgeleri dışındaki bölgelerde kapalı köy ekonomisi hakimdir. 1927 yıllarında köylülerin %76’sının işe yarar toprakların ancak %7,3’üne sahip olduğu bir aile işletmesinin 24,9 dönümünden ibaret olduğu saptanmıştır. Küçük tarımsal işletmeler tarım için önemlidir. Çünkü bu tür işletmeler arazilerinin %80’ini tarla, kalan %20’nin %10’undan fazlasını bağ, bahçe olarak kullanırlar. Araziden mümkün mertebe boş alan bırakmazlar ve daha iyi değerlendirirler. Tarımsal üretim hayatında küçük işletmelerin önemi büyük işletmelerden daha çoktur.¹¹

Türkiye’de küçük ziraat işletmelerinin hakiki büyüklüğünü tespit için 1937 yılında Ziraat Vekaleti Enstitüsü tarafından sondaj usulü ile Karadeniz kıyı bölgeleri Marmara, Ege, Güney Anadolu ve Orta Anadolu Bölgelerinde bir araştırma yapıldı.¹² Araştırma yapılan iller; Karadeniz Bölgesinde Kastamonu, Samsun, Giresun, Rize; Marmara Bölgesinde Tekirdağ, Edirne, Kocaeli, Bursa; Ege Bölgesinde Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın; Güney Anadolu Bölgesinde Muğla, İçel, Adana, Antalya; Orta Anadolu Bölgesi Konya, Afyon, Kayseri, Çorum illeriydi. Bu illerde 120 köyde 364 köylü işletmesi incelendi ve bu inceleme sonucunda aşağıdaki gibi bir sonuç ortaya çıktı.

Tablo 1: Türkiye’de 1937 Yılında Bölgelere Göre Küçük İşletmelerin Yapısı (dönüm)

Bölgeler	Zengin	Orta	Fakir	Azami Dönüm	Ortalama
Karadeniz Kıyı Bölgelerinde	74	43	21	500	44.4
Orta Anadolu Bölgesi	165	71	26	1630	87.3
Ege Bölgesi	401	105	25	3000	177
Marmara Bölgesi	244	144	60	1000	149.3
Güney Anadolu Bölgesi	508	230	107	2300	281.6
Kuzey Doğu	785	142	67	6360	331.3

205

Kaynak: KÖYLU Kazım, *Türkiye’de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri*, a.g.e.s.127

Ege bölgesinde küçük işletmecilik diğer bölgelere nazaran yaygındır. Bu araştırmalarda ikinci olarak küçük işletmelerin yaygın olduğu bölgenin Güneydoğu Anadolu olduğu anlaşıldı. Yukarıda belirtilen rakamlara göre tekrar bir taksime tabi tutacak olursak küçük tarımsal işletmelerin Türkiye’de aşağıdaki gibi bir yapı oluşturduğu görülür.

Tablo 2: Türkiye Genelinde 1937 Yılında Küçük Tarımsal İşletmelerin Yapısı (dönüm)

Küçük Tarımsal İşletmeler	İşletme Şekli	Asgari	Azami	Ortalama
	Büyük Aile İşletmesi	20	6360	362.83
Orta Aile İşletmesi	10	1500	122,5	
Küçük Aile İşletmesi	5	1000	51	

Kaynak: KÖYLU Kazım, *Türkiye’de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri*, a.g.e.s.128

¹⁰ http://www.tarimziraat.com/tarim_sozlugu/tarimsal_isletme/tarimsal_isletme_nedir/05.10.2013

¹¹ KÖYLÜ Kazım, *Ziraat İktisadı-Zirai İşletmecilik Cilt*, a.g.e. s.125

¹² KÖYLÜ Kazım, *Türkiye’de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Yayın No:154, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara 1947 s.125

Yukarıdaki tabloda yapılan değerlendirmeler tamamen bir araştırma sonucunda ulaşılan değerlerdir. Bunlar kadastro sonucu ulaşılan değerler değil, tahmini değerlerdir. Ancak genelde manada da toprak yapısı yansıtılmaktaydı. 1950 yılında yapılan tarım sayımlarında 100 dekara kadar olan küçük işletme sayısı 2.122.000'dir. Bu rakam çiftçi ailelerin % 84'ünü teşkil ediyordu. Bu işletmelerin işledikleri alan 7.638.000 hektardır. Bu da işlenen alanın %39,3'ünü oluşturmaktadır.¹³

Orta Büyüklükteki Tarımsal İşletmeler

Bu tür işletmeler genellikle köy sınırları içerisinde küçük aile işletmelerinin yanlarında yer almışlardır. Bunlar da küçük aile işletmelerinin çalışma şartlarına tabiydi. Bu tür işletmelerin temel özelliği aile fertlerinin küçük işletmelerine göre fazla olmasıydı. Çoğunlukla oğullarını, kızlarını ve bunların oluşturduğu aile fertlerini hep bir arada toplarırlardı. Bu şekilde çalışmalarının nedeni arazi bölünmemekte, amele ihtiyacı daha iyi temin edilmekteydi.¹⁴ Orta büyüklükteki bir ziraat işletmesinin ortalama olarak 500 dekar araziye sahip olduğu ve bunun %80'inin tarla arazisi olarak işletildiği %20'sinini ise bağ, bahçe, çayır ve ağaçlık arazisi olarak işletildiği tahmin edilmekteydi. Bu tür işletmelerin ayrımında asgari 500 azami 5000 dönüm arazi ölçütü olarak kabul ediliyordu. Bu tür işletmeler de kar amacı vardı ve piyasa için de üretim yapıyorlardı.¹⁵ Çoğu orta büyüklükteki tarımsal işletmeler ortakçılık usulü çalışmaktaydı. Bu nedenle atıl kalan arazi daha azdı.¹⁶

Büyük Tarımsal İşletmeler

Her ülkenin yapısına göre tarımsal işletmelerin kendine has değişik rolleri vardır. Ancak büyük tarımsal işletmelerin bütün ülkelerde üstlendiği ve yerine getirdiği görev birbirine çok yakındır. Bu tür işletmeler buldukları bölgede iktisadi, içtimai ve tarım kültürünün gelişmesini sağlar. Ziraat tekniği ve kültürü bu bölgelerde daha çabuk gelişir. Pazara yönelik üretim yaptıkları için buralarda büyük istihdam alanları oluşur.¹⁷

Bu dönemde büyük mülkler diye tanımlayabileceğimiz 50 hektar (500 dekar) ve daha büyük mülklerin ülkedeki toplam arazi kaynaklarının mülkiyet dağılımında önemli bir yer tutuyordu.¹⁸ Büyük ziraat işletmeleri bölgeden bölgeye büyüklükleri bakımından farklılıklar gösteriyordu. Bu çeşit işletmelerin dağılımını tetkik için ilki 1934-35 yıllarında İktisadiyat Enstitüsü tarafından Tarım Bakanı yoluyla ikincisi ise 1938 yılında Tarım Bakanı Tarım Genel Müdürlüğü tarafından araştırmalar yapıldı. Bu araştırmalara göre 32 ilde 500 dönümden fazla araziye sahip büyük işletmelerin bulunduğu, 26 ilde de 5000 dönümden büyük işletme bulunmadığı ortaya çıktı.¹⁹

¹³ KÖYLU Kazım, *Türkiye'de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri*, a.g.e.s.130

¹⁴ KÖYLU Kazım, *Türkiye'de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri* a.g.e.s.17

¹⁵ AKBANK Kültür Yayınları, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1980.s.174

¹⁶ KÖYLU Kazım, *Türkiye'de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri a.g.e.* s.131

¹⁷ KÖYLU Kazım, *Türkiye'de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri a.g.e.* s.134

¹⁸ TEZEL Yahya Sezai, *a.g.e.*s.359

¹⁹ KÖYLU Kazım, *Türkiye'de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri* ,a.g.e.s.23

Tablo 3: Türkiye’de 1938 Yılında 5000 Dönümden Fazla Araziye Sahip Olan İşletmelerin Bulunduğu İller

İller	İşletme Adedi	İller	İşletme Adedi
Tekirdağ	54	Niğde	22
Ankara	40	G.Antep	18
İstanbul	31	Adana	14
Muğla	31	Bursa	14
Edirne	25	Eskişehir	13
İzmir	24	Çanakkale	10
Burdur	1	Kırşehir	1
Manisa	23	Balıkesir	9
İçel	5	Denizli	8
Mardin	3	Kocaeli	7
Kırklareli	2	Konya	6
Samsun	1	Yozgat	1
Sinop	1	Tokat	1
Antalya	24	Aydın	9
Afyon	1	Isparta	1
Amasya	1	Urfa	17

Kaynak: KÖYLU Kazım, *Türkiye’de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri*, a.g.e.s.136

En büyük mülklerin (5000 dönüm) bölgesel ve kendi iç dağılımına bakıldığında bazı bölgelerde önemli bir temerküz görülmüyordu. Söz konusu büyük mülklerin %77.1 i kapitalist üretim ilişkilerinin görece olarak en gelişmiş bulunduğu Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde %20.1 i İç Anadolu da ve %5.8 i Doğu Anadolu’daydı.²⁰ Toprak yapısındaki oluşum toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi gelişiminden önemli derecede etkilenmektedir. Doğu ve Güneydoğu’da Osmanlı devletine sorun çıkarmayan aşiretlere devlet büyük toprak parçalarını bağışlamış bu da oralarda feodal yapıyı kuvvetlendirmiştir.²¹ Büyük işletmeler aha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da beklenirken bunların Ege ve Akdeniz’de olduğu görülmektedir.²²

207

Büyük mülkiyet grubu insanlar daha çok toprağın bulunduğu şehrin dışında yaşıyorlardı. Çok az kısmını kendileri işliyor, arazinin çoğunu da yarıcılık usulü kiraya veriyorlardı. Büyük çiftliklerin daha çok pazara yönelik ürün yetiştiren ticarileşmiş bölgelerde toplandığı görülmüyordu. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da kiracılık anlaşmalarıyla küçük birimler halinde işlenen büyük mülkler ise yarı feodal tasarruf kategorisine denk düşen bir yapı arz ediyordu.²³

1923 - 1950 döneminde 1920’li yılların başındaki siyasal ve toplumsal çalkantılar büyük arazi sahiplerini güçlendirdi. Bunda savaş koşulları, Ermeni ve Rumlar’dan kalan arazilerin sahiplenilmesi gibi iktisat dışı etkenler ile traktör kullanımının teşviki, tefeci tüccarların lehine işleyen tarım kredileri gibi faktörler de rol oynadı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında iç ticaret hadlerinin hızla tarım lehine değişmesi piyasaya yönelik üretim yapan büyük çiftçilere büyük yarar sağladı. Bunun yanında hükümetin savaş sonrasındaki tarımsal üretimi makineleştirme politikası toprak dağılımında büyük işletmelerde birikimini daha da arttırdı.²⁴ 1923-1938 yılları arasında devlete ait mera topraklarından 39.2 milyon dönüm azalma oldu. Bunun 3.7 milyon dönümü dışarıdan gelen göçmenlere ve topraksız

²⁰ SİLİER Oya, a.g.e.s.70

²¹ GÖKÇE Birsen, *Ulusal Sorunlar ve Demokratik Çözüm Yolları*, Ekin Kitapevi 2001 s.194

²² KEYDER Çağlar, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye(1923-1929)*, Yurt Yayınları N0:3, Ankara 1982, s.27

²³ KEYDER Çağlar, a.g.e. s.28

²⁴ TEZEL Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminde İktisat Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınları No 4, Olgaç Matbaası, Ankara 1982.s.361

köylüye verildi. Geri kalan büyük kısım ise orta ve büyük mülk sahiplerinin eline, özellikle meralardan toprak çalma şeklinde geçti.²⁵

TOPRAK REFORMU POLİTİKASI

Genel Olarak Toprak Reformu

Toprak reformu ne demek, toprak reformunun yapılmasını gerekli kılan gerçekler nelerdir, önce bunları tespit etmek gerekir. Toprak reformu kavramını tanımlayacak olursak: Toprak reformunun öz ve en yaygın biçimdeki anlamı arazinin yeniden dağıtılmasıdır. Yani toprağın mülkiyetinde değişiklik yapılarak daha ileri üretim ilişkilerine geçilebilmesini sağlamaktır.²⁶ Toprak ekonomik girdilerin içinde en temel unsuru teşkil eder. Çünkü birçok görüşe göre toprak sermaye, emek ve teknolojinin oluşmasında beşiktir. Onun için D. Ricardo gibi bazı klasik iktisatçılar toprağın üzerinde çok durmuşlar toprağın dağılımının ve vergilendirilmesinin nasıl olması gerektiğini ele almışlardır.

Günümüzde toprak az gelişmiş olan toplumlar için önemli bir servettir. Dolayısıyla bunun dağılımı ve mülkiyeti önemlidir. Bu nedenle bu tür toplumlarda toprak reformu yapılması zaruri olan bir politika olarak görülür. Toprak reformu yapılmasının başlıca nedenleri şunlardır:

Toprak Reformu Yapmanın Nedenleri

Toprak Mülkiyetinin Belirli Ellerde Toplanması Önlemek

208

Toprağın belirli ellerde toplanmasını önlemek ve mülkiyetini geniş tabana yaymak ülkelerin en önemli sorunlardan biridir. Az gelişmiş ülkelerde toplumun yaklaşık %75-80'ni tarım ile uğraşmaktadır. Böyle bir ekonomik yapıda eşitsiz bir toprak dağılımının doğuracağı sosyal ve ekonomik problemlerin etkisi daha fazla olur. Ekonomik ve siyasi gelişmeyle de bağlarını kaybetmiş bir toprak rejimi dengesizlik, emniyetsizlik ve kararsızlık doğurur. Öbür yandan toprağı işleyene adil bir geçim seviyesi sağlayan toprak rejimleri kişisel niteliklerin gelişmesini kolaylaştırır. Bu nedenle devletler bir üst tavan toprak miktarı belirler ve bunun üzerindeki toprak, toprak reformu kapsamına girer. Dünyada birçok devlet bu görüşü kabul etmektedir.

Tarımsal ekonominin yeniden teşkilatlandırılması için ilk fakat en önemli bir adım olarak toprak miktarının sınırlandırılması kabul edilmesi önemlidir. Bu sayede toprak, onunla bizzat ilgilenenler tarafından işletilmektedir. Genel olarak büyük toprak sahipleri tarımsal çalışmalara hiç katılmadıkları gibi yatırım da yapmazlar. Böyle kişileri topraktan uzaklaştırılmakla toprağa bağlı bütün grupların gelirleri azalmayacak tersine arttığı görülecektir. Ulusal çıkar göz önüne alınırsa tavan tespiti uygulaması yapmak yerinde bir karar olur.²⁷

Küçük Çiftçiye Toprak Dağıtılması

Küçük çiftçi denilen ve sahip olduğu toprak kendi geçimine bile yetmeyecek durumda olanlara ortakçı usulü çalışanların geçimine yetecek kadar toprağın dağıtılması gerekir. Ancak ortakçılara ve küçük çiftçilere ne kadar toprağın dağıtılacağı belirlenmesi önemli bir sorundur. Zira toprağın miktarını tayin edecek olan unsur toprağın kalitesi olabileceği gibi toplum ve yaşayış biçimi de buna etkide bulunacaktır. Ancak her halükarda dikkat edilecek husus bundan faydalanan köylü ailelerine asgari geçim imkânını sağlayacak miktarda olmasıdır.

²⁵ DİNLER Zeynel, *Tarım Ekonomisi*, Ekim Kitabevi Yayınları, Bursa 1996, s.20

²⁶ AKALIN Güneri, *Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişime*, Ankara Üniv. SBF. Yayınları No: 384, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara 1975, s.72

²⁷ AKSOY Suat, *Toprak Reformunun Hukuki Esasları*, Ankara Basım ve Cilt Evi, Ankara 1964, s.70

Toprak dağıtılırken belli bir sıra izlenmelidir. Burada öncelik daha önceden fiilen bulunduğu toprağı işletene verilmelidir. Eskiden beri o topraklar üzerinde bizzat ortakçı veya kiracı olarak çalışan çiftçilere dağıtılması daha isabetli olur. Ortakçılık usulü çalışanlar toprağı ve iklimi iyi tanıdığı için verim kaybı söz konusu olmaz. Bunlar göz önünde tutulmaz ve dışarıdan insan getirilirse verim düşer.²⁸

Dağınık Toprak Arazilerini Birleştirmek

Tarıma dayalı nüfusun hızla artması ve artan nüfusun tarım dışı sektörlerde emilememesi, miras yoluyla herkesin hissesini istemesi toprağın durmadan bölünmesine neden olur. Elde kalan toprak ise kimsenin geçimini sağlayamaz. Arazilerin bu aşamaya gelmesi durumunda devletin müdahalesi kaçınılmaz hale gelir. Zira eldeki toprak dağınıktır ve kimseye faydası bulunmaz. Bu durumda devlet istimlak ederek toprağın daha rantabl çalıştırılması yolunu açar.

Toprağın aşırı bölünerek küçük parçalar haline gelmesinin birçok sakıncaları vardır. Bunlar:

-Üretimin azalması; Parçalanma ile bazı toprak parçalarının geçitleri, sınır yerleri dönüşleri daha az işlenmekte hatta bazen çok küçük veya ufak parseller tamamıyla terk edilmektedir. Bu da üretimin azalmasına sebep olmaktadır.

-Üretim masraflarının artması; Bu da birçok hallerde görülen zaman kayıplarından ileri gelmektedir. Tarlaların birbirinden uzaklığı yer değiştirmek için zaman kaybına sebep olmaktadır. Makinenin dönüş yapması ve her sefer yeniden harekete konulması da zaman kaybına sebep olmaktadır. Küçük tarlalarda bu zaman kayıpları artarak üretim masraflarının yükselmesine sebep olmaktadır.

-Tarımsal yeniliklere engel olur. Küçük toprak sahipleri ortaya çıkan yeniliklerden istifade edemez Çünkü elde edeceği ürün yapılacak masrafı karşılayamaz.

-Arazinin çok bölünmesi yetiştirilecek ürün çeşidini de sınırlar. Tarla yolu bir başkasının tarlasından geçeceği için çiftçi, diğer tarlalardaki ürünü ve hasat zamanını dikkat etmek zorunda kalır.²⁹

209

Ekonomik olarak geri kalmış memleketlerde, kanuni tedbirlerin yanında başka bazı tedbirlerle alınmadıkça toprağın gereği gibi işlememe ihtimali büyüktür. Toprak parçalanmasının en büyük ve önemli sebebi demografik yapıdır. Tarım kesiminde fazla bir nüfusun bulunması ve bu nüfusun sanayi kesimine aktarılamaması toprak parçalanmasının esas sebebinin teşkil etmektedir. Ancak kanuni mevzuat müsait olsa bile, eğer nüfus/toprak oranı yüksekse toprak reformu mevzuatı uygulanması imkansız hale gelir ve fiziki parçalanmanın önüne geçilemez.

Türkiye’de Toprak Reformu Denemeleri

Cumhuriyetin ilanından sonra çeşitli tarihlerde bilhassa mübadele gereği gelenleri ve dışarıdan gelen göçmenleri iskân etmek ve bunlara toprak dağıtmak maksadıyla çeşitli kanunlar çıkarıldı. Fakat bunlar meseleyi ülke çapında ele almadı. Bunlar daha çok günün acil ihtiyaçlarını karşılamak için çıkarılan kanunlar niteliğindedir. Buna rağmen bu kanunlara göre dağıtılan topraklar küçümsenemeyecek toplamlara ulaştı. Ancak göçmenlere dağıtılan topraklar, işlenip bakımı yapıldıktan sonra sahibi olduğunu iddia edenler tarafından, ellerindeki tapuları göstererek çoğunu geri aldılar. Eski sahipler bedavadan toprak sahibi oldular. İsmail Hüsrev “Köy İktisadiyatı” adlı kitabında bunu şöyle dile getirmektedir. “İşlenmiş topraklara bedavadan ne suretle sahip çıkıldığını Dâhiliye vekili Şükrü Kaya B.in Büyük Millet Meclisi’nde 15 Haziran 1934 tarihinde iskân kanunu münasebeti ile verdiği nutukta misallerle görebiliriz.” “Devlet araziye metruk arazi diye muhacire veriyor. Onlar da imar ediyorlar. Sonra herhangi bir sahibi çıkıyor ve diyor ki, bu benim mülkümdür. Tapusunu gösteriyor ve muhaciri sokağa atıyor. Trabzon’da arazi çok dardır. On dönüm yirmi dönüm araziye malik olan kimse, büyük arazi sahibi ve zengin sayılır. Birisi çıktı 200 bin

²⁸ HÜSREV İsmail, *Türkiye Köy İktisadiyatı*, Mecmua İktisadiyatından II., Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1934.s.158

²⁹ AKSOY Suat *a.g.e.s.*123

dönüme sahip olduğuna dair ilan gösterdi ve köylülere oradan çıkardı. Ne kadar metruk arazi imar edilmişse bunların hepsinin sahibi çıkmıştır. Gedik Abat körfezinde yerli halk bataklığı kuruttu. Burada sıtma vardı. Bunlar her türlü tehlikeyi göze alarak bataklığı kuruttular ve yerleştiler. Ektiler, biçtiler, çalıştılar, kanallar açtılar. Bir zat geldi bu toprakların kendine ait olduğunu söyleyerek bunları oradan çıkardı. Halk yine topraksız kaldı. Dağlara sığındılar. Çalı çırpı toplayarak geçinmeye başladılar.” Bu vaziyet biz de toprak mülkiyetinin esaslı hukuk bağlarına dayanmadığını da gösterir.”³⁰

Memleketin sosyal ve ekonomik bünyesinde köklü bir değişikliği hedef alan ilk kanun tasarısı ise 1935 de ele alındı. İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve İskan-Toprak Kanunu adını taşıyan bu tasarıda büyük idare amirlerine geniş yetkiler tanıyordu. Sonradan bu tasarı İçişleri Bakanlığında alınarak Tarım Bakanlığına devredildi. Bakanlık da zirai ıslahat kanunu projesini ilgililerin incelemesine sundu.³¹

İsmail Hüsrev ise Köy İktisadiyatı adlı eserinde tarımda yapılacak reformu şöyle değerlendirmektedir. “Umumu harpten evvel ve sonra yapılan bütün zirai reformlar, yine toprak davasını halletmiş değildir. Her köylü muayyen miktarda toprağa kavuştuktan sonra yine konjonktür hareketlerinin tesiri altında geniş bir içtimai farklılaşmaya ve içtimai dağılışa maruz kalmaktan kurtulamamıştır. Yine zamanla borçlanma, fiyat sukutları ve benzeri sebeplerle bir kısım köylü mülksüzleşerek ya şehirlere hicret etmiş yahut köy amelesi olmuştur. Bizde de bir zirai reform yapılsa bunun vereceği netice emtia iktisadi sisteminin insiyakı ve zaruri kanunlardan olan içtimai farklılaşma ve dağılmanın tesiri altında yine bir içtimai kutuplaşmadır. Köylüye tevzi edilen topraklar yine zamanla borçlanma, fiyat sukutları gibi sebeplerle bir kısım köylünün ve kasabanın elinde temerküze doğru gidecektir... Millet içinde bir istismara meydan veren bir toprak müsavatsızlığının tasfiyesi şeklinde memlekette geniş bir zirai reform yapılması milli inkılabın bugünkü inkişaf etabında içtimai ve siyasi bir zarurettir.”³²

210

Atatürk'ün 1Kasım 1936 TBMM açılış konuşmasından sonra bu konuda çalışmalar hızlandı. Bu sıralarda Ankara'da bulunan yabancı gözlemciler de liderlerin bir toprak reformu uygulaması düşüncesiyle ciddi bir şekilde uğraştıklarının siyasi ve bürokratik kadroların bu konuda yoğun bir çalışma içinde olduğunu kaydetmekteydiler.³³

Birkaç ay sonra CHP Kurultayında İnönü ” Birkaç senelik tecrübe ve bizzat vaki olan görgü ve tetkiklerimiz göstermiştir ki, sanayide hem istihsalat, hem gelir arttığı halde ziraatte istihsalat artmamıştır. Yalnız fiyat yükseldiğinde doğan bir gelir artması vardır. Hâlbuki memleket için ziraatın artma devresine girmesi, hatta sanayinin ilerlemesi ve müdafaa kuvvetlerinin artması içinde en sağlam yol ve başlıca şarttır. Yurdumuzda topraksız çiftçinin sayısı her tasavvurun üstündedir. En ziyade toprağı taksim edilmiş, yerlerimizde bile köylünün yarısına yakın bir miktarı topraksızdır. Başkalarına ait topraklar üstünde çok fena şartlar içinde ve çok verimsiz olarak çalışmak mecburiyetindedirler. Hiçbir vakit, hiçbir adamın malına cebren zabt etmek fikrinde değiliz. Fakat hiçbir surette köylüye ilelebet topraksız kalmaya mahkûm eden bir çerçeve içinde bırakmaya razı olamayız”³⁴ diyordu.

Toprak reformuna yasal yolu açmak için anayasada yapılması gereken değişiklik Şubat 1937'de gündeme getirildi. İsmet İnönü ve arkadaşlarının Anayasada değişiklikler yapılması için verdikleri önergede: “Yurttaşların mülkiyet haklarının mahfuz bulundurmaları Türkiye Devletinin önemle takip ettiği bir esas olmakla beraber, özel bir menfaatin kurulması düşüncesiyle halkımızın çokluğunu teşkil eden ve ilerlemesi bakımından en lüzumlu olan çiftçilerimizle geçmiş devirlerde olduğu gibi hizmetkar durumunda kalması gibi inkılapçı Türkiye'nin ana siyasasına

³⁰ HÜSREV İsmail, *Türkiye Köy İktisadiyatı*, Mecmua İktisadiyatından II., Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1934.s.196

³¹ AKSOY Suat, *a.g.e.s.*130

³² HÜSREV İsmail, *a.g.e.s.*202-203

³³ MİLLÎ Eğitim Bakanlığı, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I(1919-1938)*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, Maarif Matbaası, İstanbul 1945 s.374

³⁴ ACAR Yalçın, *Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar(1923-1963)*, Uludağ Üni. Basımevi 1991, s 45

uyamayacağından... bu hususi istimlak kanunları yapılmasının ana kanunumuzda yer tutmasının zorunlu olduğu” gerekçesi öne sürüldü.³⁵ O dönemde Eskişehirli büyük toprak sahibi Emin Sazak, toprak reformu tasarısı geri alınırsa Beylik Köprüdeki 30 bin dönümünü hibe edeceğini belirterek “insanların çamurunu değiştiremeyiz ki... Birisi kumandan olur, mareşal olur, öbürü de nefer olur. Hepsini mareşal yapamayız. Çiftçiler kendisini nispeten kurtarır. Ama bu prensibi kabul edilince, yarın şu amelenin şu apartmanın bir odasını da istemek hakkı olacaktır³⁶” yolunda görüşler ileri sürerek reformun sosyal açıdan sakıncalı olacağını dile getirdi.

Anayasa değişikliği Mecliste etkili bir muhalefetle karşılaşmadan kabul edildi. Atatürk 1937 toprak reformunun temel hedeflerinin;

-Memlekette topraksız çiftçi bırakmamak,

-Bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünmesine izin vermemek,

-Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini, arazinin bulunduğu bölgelerin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlandırmak” olacağını açıkladı.³⁷ Celal Bayar hükümeti 8 Kasım 1937’de hükümet programını olurken “Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun için topraksız çiftçi bırakmamak ve iş vasıtaları arttırmak, çok, ucuz ve iyi ürün üretmek hedefimizdir³⁸” diye belirtiyordu. İsmet İnönü ise Halk Partisi grubunda “Eğer toprak onu işleyen kimsenin malı değilse, ondan iyi ürün beklenmemelidir. Köylünün yarısı toprak sahibi değildir.” Diyerek reformun gerekliliğini işaret etmişti.³⁹ 1936’lardan itibaren başlatılan ve 1945’lere kadar süren toprak düzenini yeniden belirlemeye yönelik reform çalışmaları kağıt üzerinde kalmaktan öteye gidememiştir.⁴⁰

Ancak Atatürk’ün ölümü ve araya II. Dünya Savaşı’nın girmesi reformun savaşın sonuna kalmasına neden oldu. Atatürk bu konuda barışçı bir yol izlemiş ama ağalık düzenini de yıkamamıştı. Bu bundan sonra gelecek hükümetlerin de bir bakıma yıkamayacağı anlamına geliyordu. Çünkü Atatürk gibi bir karizmatik ve etkili lider bunu başaramamıştı.⁴¹

211

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Hükümet 1945 yılında Mayıs ayında çiftçiyi toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkındaki kanun tasarısını Meclis’e sundu. Tasarının gerekçesinde, “Cumhuriyet devrinde Türkiye’de arazi mülkiyet rejiminin yeni bir safhaya girdiği malumdur... Medeni Kanunun getirdiği arazi mülkiyet rejiminde hususi mülkiyet asıldır. Bugünkü Türk cemiyeti hususi mülkiyet prensipleri üzerine kurulmuştur. Bu milletimizin zaruretlerine uyduğu gibi gelecek zamanlarda inkişafının şartlarını ve imkânlarını da vermektir... Fakat bugün Türkiye de var olan arazi mülkiyeti bünyesi rejimimizin ruhuna milletimizin zaruretlerine uymadığı gibi gelişmesini de hızlandıracak bir durumda değildir” deniliyordu.⁴² Tasarı 1945 yılında 4753 nolu Çiftçiyi Topraklandırma Kanun olarak yasallaştı.

Kanunun amacı topraksız ya da az topraklı çiftçileri ailelerini geçindirecek ve iş güçlerini değerlendirecek kadar toprağa sahip kılmaktır. Ayrıca toprak dağılan ailelerle toprağı olanlara topraklarını verimli işleyebilmeleri için kredi, araç gereç, canlı hayvan ve tohum yardımı yapmaktır.⁴³ Bu kanun 14. Maddesinde topraksız çiftçiyi dağıtılabacak

³⁵ TEZEL Yahya Sezai, *a.g.e.s.*381

³⁶ SİLİER Oya, *a.g.e.s.*77

³⁷ TEZEL Yahya Sezai, *a.g.e.s.*381

³⁸ ARAR İsmail, *Hükümet Programları (1920-1965)*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s.75

³⁹ ÜLKEN Yüksel, *1923’ten 1993’e Cumhuriyet Ekonomisi*, Filiz Kitapevi 1994, s.73

⁴⁰ ACAR Yalçın, *a.g.e.s.*, s.62

⁴¹ KİLİ Suna, *Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 221, Minpa Matbaacılık, Ankara 1995, s.256

⁴² TEZEL Yahya Sezai, *a.g.e.s.*382

⁴³ DİNLER Zeynel, *Tarım Ekonomisi*, a.g.e.s.21

toprak türleri sayılırken temin edilecek topraklar arasında özel mülkiyetlerden temin edilecek topraklar en son sırada gösterilmiştir.⁴⁴

İzlenen Toprak Reformu sonucunda ulaşılmak istenen hedefler şunlardır;

Geniş Toprak Mülkiyetinin Sınırlandırılması

Toprak kanununun ilk hedeflerinden biride ülkede meydana gelen toprak temerküzünün önüne geçmektir. Çünkü böyle bir yapılaşma toplumda sağlıklı bir yapının oluşmasını sağlıyordu. Kanunla vakıflara ait arazinin tamamı, özel idare ve belediyelere ait kamu hizmetinde kullanılmayan arazilerle gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine ait araziden 5000 dönümü geçenler kamulaştırma kapsamına alındı.

Büyük arazi mülklerinin üst tavan sınırları 5000 dönüm olarak genel manada tespit edilirken bu sınırın toprağın az veya kırsal alanlarda 2000 dönüme inebileceği belirtildi. Bunu da Tarım Bakanlığı karar verecekti. Ancak daha sonra uygulamada birçok sorun oluşturabilecek meşhur 17. Madde diye yeni bir madde eklendi.

Pek çok tartışmalara yol açan bu 17. Madde şu şekilde kaleme alındı. “Topraksız veya az topraklı ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi o bölgede 33. Madde dağıtmaya esas tutulan miktarı kendi seçtiği yerde 3 katı sahibi bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçiler dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi 50 dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16. Maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanmaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder.”⁴⁵ Daha önceki kanunda 15. Ve 16. Maddeler geniş ve dar bölge ayrımını düzenlediği için bu madde ile bu sınırlar daha aşağı çekilmişti. Bu maddeleri meclisten geçirilirken İnönü “bu maddeyi kabul etmeyen milletvekili benim milletvekilim değildir” diyerek bir baskı kurdu.⁴⁶

Cumhuriyet Halk Partisi’nin bu maddeyi niçin meclisten geçirdiğine ilişkin olarak yine siyasal etkenlere ağırlık veren bir başka yorum yapmak ta mümkündür. Bu yoruma göre İnönü ve yakın çevresi Cumhuriyet Halk Partisi dışında yeni bir partide toplanmaya hazırlanan büyük toprak sahiplerine gözdağı vermeyi amaçlıyordu. Uygulamada ise kanun büyük toprak sahiplerinin etkili direnişiyle karşılaştı. Bu yasaya dayanılarak dağıtılan özel mülkiyet altındaki topraklar son derece sınırlı kaldı.⁴⁷ Bu kanun 22.03.1950 ve 5618 sayılı kanunla değiştirildi. Tekrar eski 15. Ve 16. Maddeler uygulamaya alındı.

Bu kanunun ruhunda taşıdığı başka bir olgu ve hedef ise çalışanın üzerinde çalıştığı toprağa sahip olabilme olanağını sağlamaktır. Böylelikle toprak reformu sağlanırken o bölgedeki insanların başka yerlere göçmesi önenecek sosyal dengede kurulmaya çalışılacaktı. Böylelikle çalışma ile mülkiyet arasında yakın bir ilgi kuruluyordu. Bu kanunla toprağın fiilen onu işleyene ait olması kuralını getiriyordu.

⁴⁴ AKSOY Suat, *a.g.e.s.* s.141

⁴⁵ AKSOY Suat, *a.g.e.s.*134

⁴⁶ TEZEL Yahya Sezai, *a.g.e.s.*384

⁴⁷ PAMUK Şevket, *100 Soruda Osmanlı - Türkiye İktisadi Tarihi (1550-1914)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990 s.107

Küçük Çiftçiyi Topraklandırma

Toprak reformunun yapılmasının ikinci nedenlerinden olan küçük çiftçilere toprak dağıtılması hangi ölçülere göre yapılacaktı. Bunun yanında toprağın vasfı da herkese ve yöreye göre değişecekti. Kanun diyor ki “Hiç arazisi olmayanlara bölgeler ve tarım çeşitlerine göre bir çiftçi ailesinin geçinmesine ve aile fertlerinin iç kuvvetlerinin değerlendirilmesine yetecek genişlik, kuvvet ve çeşitte olmak üzere küçük arazi hattı içinde arazi verilir.” O zaman küçük arazinin ölçütü nedir? Kanuna göre 500 döneme kadar arazi küçük, 5000 döneme kadar orta arazi, 5000 dönüm üstü arazi büyük arazisidir.

1947 yılından 1959 yılına kadar çiftçiyi topraklandırma kanunu gereğince dağıtılan topraklar aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Türkiye’de Toprak Reformu Gereği 1947-1959 Yıllarında Çiftçiye Dağıtılan Topraklar(dönüm)

Yıllar	Aile Sayısı	Dağıtılan Toprak	Aile Başına Düşen Toprak
1947	1.427	49.085	34,40
1948	4.313	238.656	55,33
1949	8.359	389.211	46,56
1950	18.589	820.194	44,12
1951	19.034	1.031.685	54,20
1952	39.198	1.661.222	42,38
1953	39.243	2.097.854	53,46
1954	43.450	2.423.802	55,73
1955	36.015	1.809.093	50,23
1956	35.491	1.945.526	54,82
1957	29.761	1.528.890	51,37
1958	33.484	1.483.265	44,30
1959	27.786	1.259.056	45,36
Toplam	336.150	16.737.539	49,79

213

Kaynak: AKSOY Suat, *Toprak Reformunun Hukuki Esasları*, a.g.e.s.138

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi devletin 1949 yılından sonra toprak dağıtımını hızla artırmıştı. Ancak bu rakamlara bakarak devletin küçük çiftçiler yararına kesif bir topraklandırma faaliyetine giriştiğini sanmak hatalı olur. Dağıtılan topraklar esas itibarıyla mera arazisidir. 1947 yılından 1949 yılına kadar Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa göre topraksız veya az topraklı çiftçiler dağıtılan 16.738.539 dönüm mera arazisine aynı devre zarfında dıştan gelen göçmenlere dağıtılan 1.374.247 dönüm mera arazisi de eklenirse bunların toplam 18.111.786 dönüme bulur. Hâlbuki 1948-1959 yılları arasında tahrip edilen mera toprağı 93.160.000. dönümü bulmaktadır. Bu durumda bu toprakların ancak %19’unun devlet tarafından topraksız veya az topraklı köylülerle göçmenlere dağıtıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁸ Kanunun yürürlükte kaldığı 28 yıl içinde köylüye dağıtılan 2,2 milyon hektar arazinin ancak 5.4 bin hektarı yani yaklaşık %4’ü özel mülklere ait olup kamulaştırılan arazidir. 13.2 bin hektarı Vakıflardan, Özel idarelerden ve Ziraat Bankası’ndan kamulaştırıldı. Kalan kısmı ise hazine arazisinden dağıtılan topraklardır. Bu rakamlardan açıkça görülmektedir ki, 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu özel mülklerle ilgili maddesi hemen hemen hiç uygulanmamıştır.⁴⁹ Cumhuriyetin toprak mülkiyetine yönelik tüm uygulamaları, mevcut mülkiyet yapısını daha fazla eşitsizleştirmektedir. Büyük toprak sahip-lerinin topraklarının sürekli olarak genişlemesine olanak sağlanırken, topraksız kesimler devlet arazilerinin dağıtılması suretiyle küçük mülk sahibi yapılmaktadır. Toprak reformu yerine “topraklandırma” siyaseti, Türkiye Cumhuriyeti’nin topraksızlık sorununa büyük toprak sahiplerini rahatsız etmeden

⁴⁸ AKSOY Suat, *a.g.e.* s.138

⁴⁹ DİNLER Zeynel, *Tarım Ekonomisi*, a.g.e.s.21

bulduğu çözümdür.⁵⁰ Bu dönemde uygulanan tarım arazilerini genişletme ve Marshall Planı çerçevesinde tarımda makineleşmeyi artırma politikaları tarımsal üretimi önceki yıllara göre önemli derecede arttırmıştır.⁵¹ 1950 yılına gelindiğinde ise şehir ve köylerdeki ailelerin ellerindeki toprak dağılımı aşağıdaki gibiydi.

Tablo 6: 1950'li Yıllarda Türkiye'de Şehir ve Köy Ailelerine Göre Toprak Dağılımı

Aileler	Genel Toplam	Şehir	Köy
Toprak Sahibi Olanlar	2.879.477	456.033	2.423.444
Toprak Sahibi Olmayanlar	1.019.509	680.649	338.860

Kaynak: TÜKDOĞAN Orhan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Tablo 26, Dede Korkut Yayınları, Yayın No:25, Sebül Matbaacılık, İstanbul 1977, s.126

Tablodan da görülüyor ki topraksız aileler büyük bir sayıya tekabül etmekteydi. Köylü ailelerin % 12,3'ü topraksız yaşıyordu.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1923-1950 yılları arası Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden yapılanmalarının sağladığı hızlı ve kurumsal inkılapların gerçekleştiği, her alanda yapısal değişimlerin yaşandığı yıllar oldu. Toplumun büyük kısmı köylerde yaşamaya ve tarımla uğraşmaya nedeniyle bu alanda uygulanacak politikalar daha da büyük bir öneme sahipti. Tarım sektörünün GSYİH'da ki payı oldukça yüksekti. Bu dönemde hedeflenen ekonomik gelişme sanayileşme ile birlikte tarımsal alanda yapılacak reformlarla gerçekleştirileceği yönündeydi. Bu amaçla atıl toprakları tarıma kazandırılması amacıyla tarımda makine kullanımı yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Geçimlik üretimden ziyade pazar ekonomisine yönelik üretime ulaşmak önemli bir hedefti. Bu alanlarda 1923-1950 yılları arasında ciddi gelişmeler sağlandı. Bu gelişmeye paralel toprak mülkiyetinde de bir değişim gerçekleştirilmeye yönelik çalışmalar yapılmaya çalışıldı. Yeni kurulan devletin devir aldığı toprak mülkiyeti yapısı sağlıklı değildi ve toprağı olmayan ve başkasının toprağına işleyerek hayatını sürdürmeye çalışan büyük bir köylü kesimi vardı. Bunun yanında büyük topraklara sahip ailelerde çoktu. Bu toprakların büyük kısmı işlenemiyor veya işlenen kısımların büyük kısmı da başkasına kiraya veriliyordu. Bu sağlıksız yapının ortadan kaldırılması ve topraksız çiftçilere toprak dağıtılması için yapılan çalışmalar tam başarıya ulaşmamıştır. Dağıtılan topraklar büyük bir kısmı devletin toprağı olmuş özel mülkiyete fazla dokunulamamıştır. Toprak yapısındaki feodal düzen değiştirilememiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR Yalçın, *Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar(1923-1963)*, Uludağ Üni. Basımevi 1991
- AKALIN Güneri, *Tarımımızın Sosyo Ekonomik Yapısı, Vergileme ve Gelişme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 384, Ankara 1975
- AKBANK Kültür Yayınları, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1980
- AKSOY Suat, *Toprak Reformunun Hukuki Esasları*, Ankara Basım ve Cilt Evi, Ankara 1964
- ARAR İsmail, *Hükümet Programları (1920-1968)*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968
- BAŞVEKALET Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, *Türkiye İktisadiyatı*, Maarif Basımevi, İstanbul 1957
- BAŞVEKALET İstatistik Umum Müdürlüğü, *Tarım İstatistikleri (1928-1936)*, Yayın No:93, Mehmet Hasan Matbaası Ankara 1937
- ÇIKIN Ayhan, *Tarım Kesiminde Gözlenen Başlıca Örgüt Tipleri, Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi Sayı 160*, Aydoğdu Ofset, Ankara Nisan 1998
- DİNLER Zeynel, *Tarım Ekonomisi*, Ekin Kitapevi ve Yayınları, Bursa 1996

⁵⁰ ÖNAL Nevzat Evrim, *Türkiye'ni İktisadi ve Siyasi Tarihinde Toprak Reformu Tartışmalarının Rolü*, Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri, Memleket Yayınları, Ankara 2010, s.52

⁵¹ TEKELİ İlhan, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi 1974 s.19

- GÖKÇE Birsen, *Ulusal Sorunlar ve Demokratik Çözüm Yolları*, Ekin Kitapevi 2001
- HATİPOĞLU Şevket Raşit, *Türkiye’de Zirai Buhran*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları No:39. Ankara 1936
http://www.tarimziraat.com/tarim_sozlugu/tarimsal_isletme/tarimsal_isletme_nedir/05.10.2013
- HÜSREV İsmail, *Türkiye Köy İktisadiyatı*, Mecmua İktisadiyatından II., Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1934
- İLKİN Akın, *Türkiye’de Zirai Gelişme Şartlarının Tahlihi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul 1964
- KEYDER Çağlar, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Yurt Yayınları
- KİLİ Suna, *Atatürk Devrimi (Bir Çağdaşlaşma Modeli)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:221, Minpa Matbaa, Ankara 1995
- KÖYLU Kazım, *Türkiyede Büyük Arazi Mülkleri ve Bunların İşletme Şekilleri*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Yayın No:154, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara 1947
- KÖYLÜ Kazım, *Ziraat İktisadı-Zirai İşletmecilik, Cilt I*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:31, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1957
- MİLLİ Eğitim Bakanlığı, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I(1919-1938)*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları I, Maarif Matbaası, İstanbul 1945
- OLALI Hasan, DUYMAZ İsmail, *Tarımın Türk Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı*, İzmir Ticaret Borsası Yayın No: 28, İzmir 1986
- ÖNAL Nevzat Evrim, *Türkiye’ni İktisadi ve Siyasi Tarihinde Toprak Reformu Tartışmalarının Rolü*, Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri, Memleket Yayınları, Ankara, 2010
- PAMUK Şevket, *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi(1550-1914)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990
- SADİ Hamit, *İktisadi Türkiye*, İstanbul 1934
- SİLİER Oya, *Türkiye’de Tarımsal Yapının Gelişimi(1923-1938)*, Boğaziçi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981
- ŞAHİN Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Yayınları, Bursa 1995
- TEKELİ İlhan Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı Ortadoğu Teknik Üniversitesi 1974
- TEZEL Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminde İktisat Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınları, İstanbul 2002
- TÜRKDOĞAN Orhan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Dede Korkut Yayınları, Sebil Matbaacılık, İstanbul 1977
- ÜLKEN Yüksel, *1923’ten 1993’e Cumhuriyet Ekonomisi*, Filiz Kitapevi 1994

